

Ο ΣΠΥΡΙΔΕΙΟΣ ΑΒΑΞ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Χ. ΣΠΥΡΙΔΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ,
ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΠΟΛΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ Τ.Κ. 157 84
email: hspyridis@music.uoa.gr
tel/fax: 210-72.77.832

ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ,
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

<Ὁ θεὸς καταβαλὼν> τὴν μὲν ὕλην σχήμασι τὴν δὲ κίνησιν περιόδους,
τὴν μὲν κόσμον ἅμα τὴν δὲ χρόνον ἐποίησεν. εἰκόνες δ' εἰσὶν ἄμφω τοῦ
θεοῦ, τῆς μὲν οὐσίας ὁ κόσμος τῆς δ' αἰδιότητος ἡ δὲ χρόνος

Πλούταρχος, *Πλατωνικά Ζητήματα*, Ζήτημα Η', 1007, C, 10 – D, 1.

[Ὁ Θεὸς υπέταξεν τὴν ὕλην εἰς σχήματα καὶ τὴν κίνηση εἰς περιόδους, ἔκανε ταυτοχρόνως τὴν πρώτην κόσμον καὶ τὴν δευτέραν χρόνον. Ἀμφότεραι εἶναι εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, τῆς οὐσίας τοῦ ο κόσμος, τῆς αἰδιότητός τοῦ ο χρόνος].

Το θέμα του κινουμένου εἰς το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιον Συμποσίου, το συνδιοργανούμενον ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Φυσικῶν καὶ τοῦ Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου το θεωρῶ ὡς περικλείον ολόκληρον τὴν θεῖαν δημιουργίαν. Δια τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ εἰσήγησίς μου επικεντροῦται εἰς αὐτὸ το σκεπτικὸν φιλοσοφικῶ τῶ τρόπῳ. Ὁ δημιουργὸς ησχολήθη με τὴν ὕλην, ὡς καλλιτέχνης, καὶ με τὸν χρόνον, ὡς επιστήμων. Ἐπλασε, ἀνθρώπιος ἐκφρασις, τὴν ὕλην καὶ κατεσκεύασεν τὸν κόσμον, δηλαδὴ κάτι το ἐξαιρετικῶς εὐμορφον, ἓνα στολίδι, ἓνα κόσμημα, το οποίον, ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ὅπως μας ἀποκαλύπτεται δια τῶν Πυθαγορείων δογμάτων, ὁ Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασεν ΚΟΣΜΟΝ.

Εμβαθύνοντες εις τα Πυθαγόρεια δόγματα, διαπιστούμε ότι αυτά συνθέτουν μίαν θεολογίαν. Μίαν θεολογίαν, η οποία γοητεύεται να ανακαλύπτει την Θεϊαν Πρόνοιαν εις τους λόγους των ακεραίων αριθμών, οίτινες διέπουν, κατά την αντίληψίν της, τα φαινόμενα. Να μην λανθάνει της προσοχής μας το γεγονός ότι οι Πυθαγόρειοι ήσαν κυρίως θεολόγοι.

ΚΟΣΜΟΝ, όμως, ο Πλούταρχος ονομάζει την τετρακτύν, την ιδικήν του τετρακτύν, προκειμένου να διδάξει μεταξύ των πολλών άλλων και μίαν «μυστικήν αριθμητικήν» δια της οποίας επιθυμεί να διδάξει την επίλυσιν διαφόρων θεωρητικών και πρακτικών προβλημάτων.

Οι τέσσερις πρώτοι άρτιοι ακέραιοι αριθμοί 2, 4, 6, 8 και οι τέσσερις πρώτοι περιττοί ακέραιοι αριθμοί 1, 3, 5, 7 εδόμουν την τετρακτύν κατά τον Πλούταρχον. Λεπτολογούντες και ακριβολογούντες, τον αριθμόν 36, ήτοι το άθροισμα αυτών των οκτώ αριθμών ο Πλούταρχος εθεώρει ως τετρακτύν, την οποίαν ωνόμαζεν ΚΟΣΜΟΝ και, μάλιστα, περιστρεφόμενον.

ή μὲν οὖν ὑπὸ τῶν Πυθαγορικῶν ὕμνουμένη τετρακτὺς, τὰ ἕξ καὶ τριάκοντα, θαυμαστὸν ἔχειν δοκεῖ τὸ συγκεῖσθαι μὲν ἐκ πρώτων ἄρτίων τεσσάρων καὶ πρώτων περισσῶν τεσσάρων

Πλούταρχος, *Περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ γενέσεως Ψυχῆς Κόσμου*, 1027 F, 2-5

ή δὲ καλουμένη τετρακτὺς, τὰ ἕξ καὶ τριάκοντα, μέγιστος ἦν ὄρκος, ὡς τεθρύληται, καὶ κόσμος ὠνόμασται, τεσσάρων μὲν ἄρτίων τῶν πρώτων, τεσσάρων δὲ τῶν περισσῶν εἰς ταὐτὸ συντιθεμένων ἀποτελούμενος.

Πλούταρχος, *Stephanus, Περὶ Ἰσίδος καὶ Οσίριδος*, 381F, 6 – 382A, 4.

Γιατί ΚΟΣΜΟΣ περιστρεφόμενος ο αριθμός 36; Επειδή $6^2 = 6 \cdot 6 = 36$ και ο αριθμός 6, κατά τους Πυθαγορείους, είναι κυκλικός αριθμός, το τετράγω-

νον 6^2 γεωμετρικώς παριστά κυκλικήν¹ επιφάνεια εμβαδού 36 τετραγωνικών μονάδων (Νικομάχου, *Αριθμητική Εισαγωγή*, 2, 17, 7-31).

Κυκλικοί ωνομάζοντο μόνον οι αριθμοί 5 και 6, διότι όλες τους οι δυνάμεις καταλήγουν εις τον εαυτόν των, ήτοι εις 5 και εις 6, αντιστοίχως.

Τα προμνημονευθέντα αποτελούν έν μικρόν δείγμα αποκρύφου γνώσεως, προελθόν εκ της συμπράξεως του Τεχνήτου ΑΣΤΡΟΛΟΓΟΥ και του Επιστήμονος ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ.

Κατά την αρχαιότητα, ο τοιούτου είδους συμβολισμός εχρησιμοποιείτο ευρύτατα και εγένετο άμεσα κατανοητός υπό των μεμνημένων. Οι Πυθαγόρειοι εις την μουσικήν αντιμετωπίζουν μίαν ιεραρχίαν αριθμών. Συγκεκριμένως, όλοι οι άρτιοι αριθμοί ($2k$) χαρακτηρίζονται εκ της ετερότητος, δηλαδή εκ της φύσεως της απροσδιορίστου δυάδος και θεωρούνται θήλεις αριθμοί, ενώ οι περιττοί (περί ίσοι) αριθμοί ($2k+1=k+1+k$) χαρακτηρίζονται εκ της ταυτότητος, δηλαδή εκ της φύσεως της μονάδος και θεωρούνται άρρενες αριθμοί.

Κατά τον Πρόκλον (*Περί της κατά Πλάτωνα Θεολογίας*, βιβλίο Α', 26) εις εκ των ιερέων του Ορφισμού, ο Αγλαόφημος, εμπήσεν τον Πυθαγόραν εις τα Ορφικά μυστήρια και, εν συνεχεία, ο Πυθαγόρας εμπήσεν τους μαθητές του. Κατ' αυτόν τον τρόπον θεωρείται ότι ένα σημαντικό μέρος της παναρχαίου Ορφικής² διδασκαλίας ενεσωματώθη εις την Πυθαγόρειον αριθμοθεωρίαν ή κοσμοθεωρίαν με συνακόλουθον τα όρια μεταξύ Ορφισμού και Πυθαγορισμού να είναι δυσδιάκριτα. Κατά τον Πυθαγόραν, αρχή των

¹ Κύκλος: το τελειότερον και συμμετρικότερον εκ των επιπέδων σχημάτων.

² Ο πανάρχαιος Ορφικός μονοθεϊσμός ήτο τριαδικός. Πατήρ του τριαδικού μονοθεϊσμού θεωρείται ο Ερμής ο τρις-μέγιστος. Ο Σουίδας γράφει γι' αυτόν «...περί τριάδος εφθέξατο, είπων έν μιᾷ τριάδι μίαν εΐναι ή θεότης».

πάντων³, ήτοι δημιουργός, είναι η αριθμητική μονάς. Την εξελικτική⁴ δημιουργίαν αναλαμβάνει η δυάς ή ζεύξις. Δια της συνενώσεως ή του γάμου μονάδος και δυάδος γεννάται η τριάς, ο πρώτος αριθμός⁵. Τα ίδια αναφέρει και ο Πλάτων εις την *Γένεσιν Ψυχής Κόσμου* (35a1-5) εις το έργον του *Τίμαιος*, ότι δηλαδή εκ της συνενώσεως του ταυτού, δηλαδή της μονάδος, η οποία εκπροσωπεί το άρρεν στοιχείον, ως περιττός αριθμός, μετά του θα-

³ Έστιν οὖν σημεῖον ἀρχῆ διαστήματος, οὐ διάστημα δέ, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἀρχὴ γραμμῆς, οὐ γραμμὴ δέ· καὶ γραμμὴ ἀρχὴ ἐπιφανείας, οὐκ ἐπιφάνεια δέ, καὶ ἀρχὴ τοῦ διχῆ διαστατοῦ, οὐ διχῆ δὲ διαστατόν.

Νικομάχου, *Αριθμητικὴ Εἰσαγωγή*, 2, 7, 1, 1.

⁴ Βλ. Πρόκλου, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα θεολογίας*, βιβλίον Δ', 81, 15-25.

⁵ Αριθμός: εκ του ρήματος αραρίσκω (συνάπτω, ενώνω, συναρμολόζω, βάλλω μαζί) και της προστακτικής ιθι του ρήματος εἶμι (ελθέ, ύπαγε). Σημαίνει ταιριάζω και προχωρώ με σταθερόν βήμα, συνενώνω και προχωρώ με σταθερόν βήμα.

Ἀριθμὸς ἔστι πλῆθος ὠρισμένον ἢ μονάδων σύστημα ἢ ποσότητος χύμα ἐκ μονάδων συγκείμενον

Νικομάχου, *Αριθμητικὴ Εἰσαγωγή*, 1, 7, 1, 1-2.

Αριθμός είναι η οντότης της οποίας το γινόμενον με τον εαυτόν της δίδει αποτέλεσμα μεγαλύτερον του αθροίσματος με τον εαυτόν της, δηλαδή

$$x \cdot x > x + x \Rightarrow x^2 > 2x.$$

Εις τους αριθμούς μέχρι της τριάδος, όπως μαρτυρεί ο Νικόμαχος ο Γερασηνός⁵, απέδιδον το εκτός της ύλης καθαρώς πνευματικόν.

Η μονάς, κατά τον ανωτέρω ορισμόν, δεν εθεωρείτο αριθμός, διότι $1 \cdot 1 < 1 + 1 \Rightarrow 1 < 2$, αλλά γεννήτωρ των αριθμών.

Η δυάς είναι η μεσότης μεταξύ του πλήθους, δηλαδή του αριθμού, και της μονάδος. Ούτε η δυάς, κατά τον ανωτέρω ορισμόν, εθεωρείτο αριθμός, διότι, είτε πολλαπλασιαζομένη επί τον εαυτόν της, είτε προστιθεμένη εις αυτόν, παράγει ίδια ποσότητα, δηλαδή $2 \times 2 = 2 + 2$.

Για τους Πυθαγορείους η τριάς είναι ο πρώτος αριθμός, διότι $3 \times 3 > 3 + 3$.

περι δυάδος. Ανατολίου.

Ότι ἢ δυὰς συντεθεῖσα ἴσα δύναται τῷ ἀπ' αὐτῆς γινομένῳ· ἢ γὰρ σύνθεσις ταύτης καὶ ὁ πολλαπλασιασμός τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ [ἤγουν τὸν δ], καίτοι ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ πολλαπλασιασμός τῆς συνθέσεως μείζων.

Ιάμβλιχος, *Θεολογούμενα Αριθμητικῆς*, 8, 14-17.

μονὰς μὲν ταυτοῦ καθ' αὐτὸ νοουμένου, δυὰς δὲ θατέρου καὶ τοῦ ἤδη πρὸς ἄλλο, τριάς δὲ ἐκάστου τε καὶ περισσοῦ τοῦ κατ' ἐνέργειαν

Νικομάχου Γερασηνοῦ, *Θεολογούμενα Αριθμητικῆς*, 23, 6-7.

Ο Θέων, ο Συμωναῖος, γράφει: «Εἶναι ο πρώτος αριθμός, ο οποίος έχει αρχήν, μέσην και τέλος... και εις τον οποίον δυνάμεθα να συνταιριάξωμε την λέξη πλήθος».

Η γλώσσα των αριθμών είναι η μοναδική επί της οποίας δύναται να βασισθεί σταθερώς η απόλυτος λογική. Ορισμένοι μαθηματικοί πιστεύουν ότι οι αριθμοί εφευρέθησαν υπό των ανθρώπων. Άλλοι, εξ ίσου ικανοί, πιστεύουν ότι οι αριθμοί έχουν μια ανεξάρτητον ιδικήν τους ύπαρξη και ότι παρατηρούνται απλώς από πεφωτισμένους θνητούς. Τουτέστιν, μερικοί μαθηματικοί πιστεύουν ότι οι αριθμοί επενοήθησαν και άλλοι μαθηματικοί πιστεύουν ότι οι αριθμοί ανεκαλύφθησαν.

τέρου, δηλαδή της δυάδος, η οποία εκπροσωπεί το θήλυ στοιχείον, ως άρτιος αριθμός, προκύπτει η ουσία, δηλαδή η οντότης τρία, η οποία είναι η αρχή των πυθαγορείων αριθμών.

Επιλέγω, λόγω των υπαρχόντων χρονικών περιορισμών, να αναφερθώ εις μίαν περίπτωσιν κατά την οποίαν η Επιστήμη του Γεωμέτρου και η Τέχνη του Μαιευτήρος Ιατρού ή η Επιστήμη του Μαιευτήρος Ιατρού και η Τέχνη του Γεωμέτρου κατασκευαστού συμπλέουν εν αρμονία και οθότητι ανά τους αιώνες.

Ελέχθη ότι εις την Πυθαγόρειον Θεολογίαν τα πάντα εκκινούν εκ της μονάδος, συνεχίζουν δια της δυάδος και ολοκληρούνται υπό της τριάδος.

Την τριάδα των αριθμών (3, 4, 5) οι Πυθαγόρειοι την ωνόμαζον **ζωογονικήν**. Την ζωογονικήν τριάδα συναντούμε εις το πρώτον ορθογώνιον τρίγωνον με πλευρές ακεραίους αριθμούς, το οποίον ονομάζεται υπό των Πυθαγορείων **ζωογονικόν** ή **ψυχογονικόν τρίγωνον**.

Ο Πρόκλος, σχολιάζων το πέμπτον βιβλίον της Πολιτείας του Πλάτωνος (2, 42, 11 – 2, 43, 15), παραθέτει μίαν εντυπωσιακήν σειράν αριθμητικών-μουσικών-ιατρικών και αστρονομικών σχέσεων μεταξύ των γεωμετρικών στοιχείων του ψυχογονικού ή ζωογονικού τριγώνου⁶.

Λέγει, λοιπόν, ο Πρόκλος:

ζωογονικόν ἐστι τὸ τρίγωνον κ[αὶ γενέσει] οἰκεῖον, καὶ ὅτι πάντες οἱ ζωογον[ικοὶ λόγοι] διαλάμπουσιν ἐν τῷδε τῷ τριγῶ[νω],

Περιοριζόμενος μόνον εις τα ζωογονικά μηνύματα, τα εκπεμπόμενα υπό του ζωογονικού τριγώνου σας αναφέρω ότι τα αθροίσματα ανά δύο των μηκών των πλευρών του ζωογονικού τριγώνου, εκφραζόμενα εις μήνας

⁶ ἐπειδὴ οἱ ἀριθμοὶ τῶν πλευρῶν τριάς τετράς πεντάς, ὁ ἐκ πάντων δωδεκάς καὶ τὸ ἔμβαδὸν ἑξάς.

Πρόκλος, Εἰς τὰς Πολιτείας του Πλάτωνος Ὑπόμνημα, 2, 42, 15-16.

κυήσεως, παρέχουν πληροφορίες περί των βιωσίμων κυημάτων. Πράγματι, $3+4=7$, $4+5=9$ είναι αθροίσματα «γόνιμα» ενός θηλυκού μεθ' ενός αρσενικού αριθμού⁷, δηλαδή είναι γάμος κατά τους Πυθαγορείους. Τα κυήματα των 7 και των 9 μηνών είναι βιώσιμα. Το «στείρο» άθροισμα $3+5=8$ εκφράζει ένωση μεταξύ δύο αρσενικών αριθμών⁸. Τα κυήματα των 8 μηνών είναι μη βιώσιμα. Περί τούτων εγνώριζε και ο Εμπεδοκλής και αποκαλούσε τις γυναίκες διγόνους⁹.

Περί όλων των ανωτέρω ομιλεί και ο Αριστείδης ο Κοϊντιλιανός εις το έργον του «Περί Μουσικής¹⁰».

Ενδέχεται, κυρίες και κύριοι, η εμπειρία και η γνώσις δια της Τέχνης να οδηγήσουν εις ένα μεγάλο ΨΕΜΜΑ ή ίσως εις μια μεγάλην ΑΛΗΘΕΙΑ.

Ο αφαλός, ως γνωστόν τοις πάσι, είναι ένα σημάδι εις την κοιλιακήν μας χώραν, το οποίον προκαλεί ο ομφάλιος λώρος εις το νεογέννητον μωρό,

⁷ Θήλεια και ἄρρη
Πρόκλος, Εἰς τὰς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος Ὑπόμνημα, 2, 35, 17.

⁸ ἄρρηνες ἄμφω
Πρόκλος, Εἰς τὰς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος Ὑπόμνημα, 2, 35, 19.

⁹ διὸ καὶ τὰς γυναῖκας καλεῖ διγόνους
Εμπεδοκλής, *απ.* 69 D, 2-3

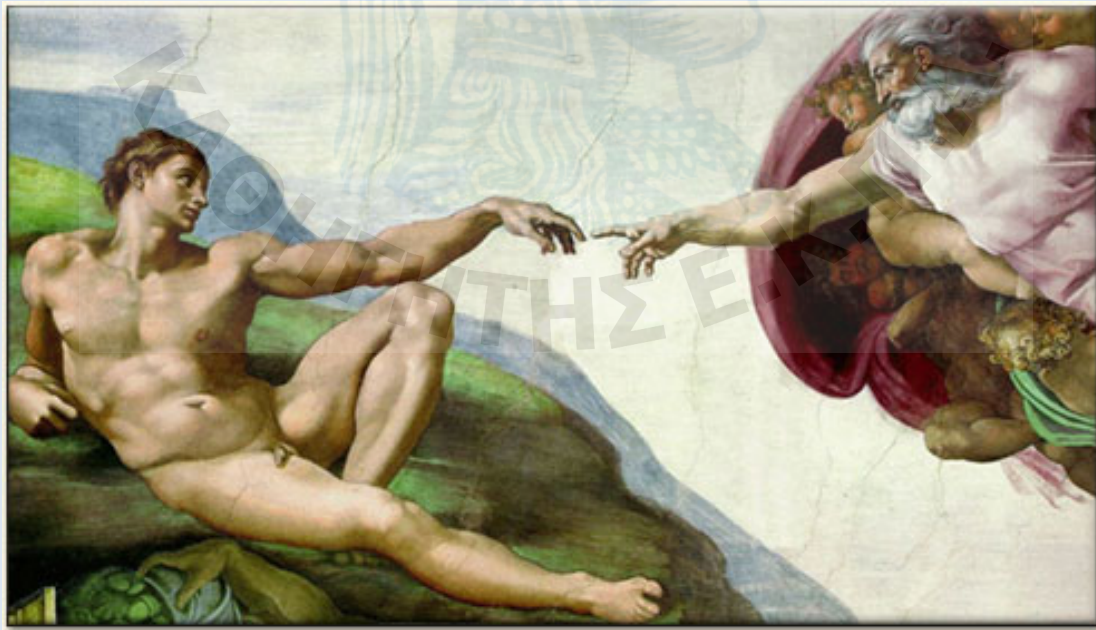
¹⁰ Τούτων γὰρ δὴ τῶν ἐναίθεριων ἤχων καὶ πρὸς ἀλλήλους γίνονται λόγοι. τὸν γὰρ δὴ ζῳδιακὸν μερισθῆναι μὲν συμβέβηκεν εἰς μέρη δώδεκα ἰσαριθμῶς τοῖς τε ἐν μουσικῇ τόνοις καὶ τῇ περιμέτρῳ τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου· —
τοῦτο γὰρ ἐκ πασῶν ῥητῶν συνίσταμεν πρῶτον (τὰ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων αὐτοῦ πλευρῶν ὀρθογώνια τρίγωνα μίαν πάντως ἄρρητον ἔξει, εἴ γε μέλλοι τὴν ὑποτείνουσαν τὸ ἴσον δυναμένην δεῖξαι ταῖς τὴν ὀρθὴν περιεχούσαις· διὸ καὶ τὸν πέντε πρῶτον φασι ῥητὴν ἐπιδειξαι διάμετρον, τὴν τοῦ παραλληλογράμμου διαγώνιον $\leq \delta \geq$ τὰς ὀρθὰς γωνίας ἐπιτρίτῳ περιέχει λόγῳ ῥητῆν διάμετρον προσειπόντες). τοῦ δὴ τοιοῦτου τριγώνου συνεστῶτος, ὡς ἔφην, ἐκ τριῶν καὶ τεσσάρων καὶ πέντε, εἰ τὰς πλευρὰς ἀριθμητικῶς συνθεῖμεν, ἢ τῶν δώδεκα πληροῦται ποσότης. ἔτι γε μὴν τὸν μὲν τέσσαρα πρὸς ἐκάτερον τῶν λοιπῶν ἀριθμητικῶς συνθέντες, ὅτε μὲν τὸν τῶν ἐπταμήνων, ὅτε δὲ τὸν τῶν ἐννεαμήνων ἀριθμὸν δηλοῦμεν, ὧν ἐκατέρῳ τελεσιουργεῖται τὸ ἀνθρώπειον, ἐξ ἄρρηνος καὶ θήλεος τὴν σύστασιν ἔχον, ὡς ἢ τῶν συντιθεμένων ἀριθμῶν δείκνυσι φύσις· εἰ δὲ τὸν τρία τῷ πέντε συνθεῖμεν, ἄμφω τυγχάνοντες ἄρρηνες ἄτροφον γονὴν καὶ ἄζων τὴν τῶν ὀκταμήνων δηλοῦσιν. ἀλλ' εἰ καὶ τῶν πλευρῶν ἐκάστην κατὰ βάθος ἀξήσαιμεν (βάθος γὰρ ἢ σώματος φύσις), ποιήσαιμεν ἂν τὸν διακόσια δεκαεξὶ ἰσαριθμὸν ὄντα σύγγυρος τῷ τῶν ἐπταμήνων. πάλιν δὲ τὰς τρεῖς ἐπ' ἀλλήλας κατὰ βάθος ποιήσαντες καὶ τῷ προειρημένῳ προσθέντες τὸν τῶν ἐννεαμήνων συντίθεμεν διακόσια ἐβδομηκονταεξί. ἐν ἀμφοτέροις δὲ ὁ ἐξ περιτεύει γαμικὸς τυγχάνων $\delta \leq \alpha$ τὴν προειρημένην $\geq$ αἰτίαν. ἀλλὰ καὶ τῶν τετάρων ῥυθμικῶν λόγων ἐστὶ τὸ σχῆμα δεκτικόν· ἢ μὲν γὰρ ἐκ τριῶν εὐθεῖα διαιροῖτ' ἂν ἐς τὸν διπλασίῳ λόγον, ἢ δὲ ἐκ τεσσάρων εἰς τὸν ἴσον, ἢ δὲ ἐκ πέντε εἰς τὸν ἡμιόλιον· αἱ δὲ τὴν ὀρθὴν περιέχουσαι δηλοῦσι τὸν ἐπίτριτον.
Αριστείδης Κοϊντιλιανός, *Περί Μουσικής*, 3, 23, 1-33.

όταν επουλώνεται μετά την γέννησή του. Εις όλους, όσοι έχουν γεννηθεί, υπάρχει ο αφαλός, αφού οι ανταλλαγές ουσιών μεταξύ μητρός και εμβρύου λαμβάνουν χώραν δια του πλακούντος και του ομφαλίου λώρου.

Ο πεφωτισμένος δημιουργός εις την Ιστορίαν της Τέχνης γλύπτης, ζωγράφος, αρχιτέκτων και ποιητής **Μικελάντζελο ντι Λουντοβίκο Μπουοναρότι Σιμόνι** (*Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni*, (1475-1564), γνωστός περισσότερο ως **Μιχαήλ Άγγελος**, επιλοτέχνησεν για το Παπικόν παρεκκλήσιον του Βατικανού (*Καπέλα Σιζτίνα*) την δημιουργίαν του πρωτοπλάστου Αδάμ υπό του πλάστου Θεού με ένα τεράστιο ΛΑΘΟΣ. Το λάθος άραγε οφείλεται εις τον Μιχαήλ Άγγελον, τον φέροντα το προσώνυμιον *ο θεϊκός* (*Il Divino*) ή εις τον Πάνσοφον δημιουργόν ΘΕΟΝ;

Μήπως πάλι το ΛΑΘΟΣ είναι εσκεμμένον εκ μέρους του καλλιτέχνου, ο οποίος επισημαίνει εις τους μεμνημένους ότι δεν πρόκειται περί πλασίματος του Αδάμ, αλλά περί εγκαταστάσεώς τους εις την Γην άλλοθεν;

«Μα τον κύνα», δεν γνωρίζω γιατί ο Αδάμ έχει αφαλό.

Θα ολοκληρώσω την εισήγησίν μου με μίαν ρήσιν του Πλουτάρχου, όπως με μία ρήσιν του Πλουτάρχου την ήρχισα, ως μία κυκλικήν γραμμήν με συμπίπτοντα άκρα (αρχήν –πέρας), επιθυμών να τονίσω ούτω πως το αίδιον του ανακυκλουμένου χρόνου:

οὐ γὰρ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις ὄργανα χρόνου τοὺς ἀστέρας εἴρηκεν, ὅπου καὶ τὸν ἥλιον αὐτὸν ἔεις διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γεγονέναι] φησὶ (Tim. 38c) μετὰ τῶν ἄλλων πλανήτων.

Πλούταρχος, *Πλατωνικά Ζητήματα*, Ζήτημα Η', 006, D, 10- E, 2.

[<Ο Πλάτων> ὄχι μία, ἀλλὰ πολλές φορές ἀπεκάλεσεν τοὺς ἀστέρες ὄργανα τοῦ χρόνου καὶ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἥλιον, λέει ὅτι μαζί με τοὺς πλανήτες «έχει γίνεῖ για να προσδιορίζει καὶ να διαφυλάσσει τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ χρόνου)].

Ἴσως ἐπ' αὐτοῦ ἐβασίσθη ὁ καλλιτέχνης Γιάννης Μόραλης καὶ ἐδημιούργησεν ἓνα ἀνεπανάληπτον ὡς πρὸς τὴν σύνθεσή του καὶ τὸ φιλοσοφικόν του περιεχόμενον ἔργον, τὸ ὁποῖον -οὐχὶ τυχαίως- ἐτέθη εἰς τὸ ὑπέρθυρον τοῦ Σταθμοῦ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ τοῦ ΜΕΤΡΟ Αθηνῶν.